

GACKA U SREDNJEM VIJEKU

Zbornik radova

Uredili

Hrvoje Gračanin
Željko Holjevac

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Gospić

Zagreb – Otočac, 2012.

SADRŽAJ

Predgovor	7
Mile Bogović <i>Od kneza Gačana do Mikule u Otočcu</i>	9
Vladimir Sokol <i>Gacka u IX. stoljeću</i>	25
Hrvoje Gračanin <i>Guduskani/Guduščani – Gačani: promišljanja o etnonimu Gačani i horonimu Gacka u svjetlu ranosrednjovjekovnih narativa i suvremenih historiografskih tumačenja</i>	49
Krešimir Filipec <i>Guduscani 9. stoljeća između kneza Borne i kneza Ljudevita</i>	69
Tatjana Kolak – Dalibor Šušnjić <i>Novi ranosrednjovjekovni nalazi iz Gacke</i>	83
Radomir Jurić <i>Srednjovjekovni hrvatski nakit u Gackoj i Krbavi</i>	95
Enver Ljubović <i>Granice, stanovništvo i plemeniti rodovi srednjovjekovne Gacke župe</i>	119
Marko Medved <i>Nastanak i nestanak Otočke biskupije</i>	137
Milko Brković <i>Diplomatičko-povijesni sadržaj bule pape Pija II. o osnutku Otočke biskupije i grada Otočca (5. III. 1460.)</i>	155
Ante Gulin <i>Otočka biskupija, Kaptol i biskup Petar Andrijević</i>	181
Blaženka Ljubović <i>Frankapansko razdoblje u političkim i društveno-gospodarskim odnosima Otočca i Senja</i>	195

Darko Žubrinić <i>Hrvatska glagoljska baščina u današnjoj Lici s naglaskom na Gacku</i>	207
Mladen Ibler <i>Borgiano Illirico 5-6. Prilog srednjovjekovnoj glagoljaškoj baštini Gacke.....</i>	245
Vesna Badurina-Stipčević – Milan Mihaljević – Marinka Šimić <i>Mjesto Dabarskoga brevijara među hrvatskoglagoljskim liturgijskim kodeksima..</i>	255
Andrea Radošević <i>Propovijed Vgime estъ namъ ot sna vstati iz Kolunićeva zbornika</i>	283
Milan Kranjčević <i>Regija Gacka od samih početaka u hrvatskoj povijesti pa sve do suvremenosti</i>	307
Popis autora	367

Hrvoje GRAČANIN

Izvorni znanstveni rad

GUDUSKANI/GUDU-
ŠČANI – GAČANI:
PROMIŠLJANJA O ET-
NONIMU GAČANI I
HORONIMU GACKA U
SVJETLU RANOSRED-
NJOVJEKOVNIH NARA-
TIVA I SUVREMENIH
HISTORIOGRAFSKIH
TUMAČENJA

SAŽETAK

U radu se raspravlja o etnonimu Guduskani/Guduščani (latinski *Guduscani*, *Goduscani*) i horonimu Gacka i donosi pregled različitih teorija koje su se pojavile u historiografiji i filologiji u vezi s podrijetlom i značenjem pojmova. Posebna pozornost posvećuje se dvjema postavkama: jednoj nedavno iznova iznesenoj, prema kojoj bi Guduskane/Guduščane valjalo povezati s Gotima, i drugoj, sasvim recentnoj, prema kojoj bi Guduskani/Guduščani imali biti stanovnici uz rijeku Guduču odnosno na području Bribira. Završno se nastoje ponuditi nove mogućnosti za historiografsku interpretaciju.

Ključne riječi: Gačani – Guduskani/Guduščani, Gacka, knez Borna, ranosrednjovjekovni identiteti, 9. stoljeće

UVOD

Nema nikakve sumnje da je najteže utemeljeno raspravljati o historiografskim problemima koji se zasnivaju na usamljenom navodu vrela ili tek pokojim izvornim bilješkama jer se tu otvara polje za različita razmišljanja i domišljanja, a konačan produkt toga umnoga pregnuća ne mora uopće zadovoljiti. Hrvatsko rano srednjovjekovlje obiluje upravo takvim nejasnim ili nedovoljno jasnim izvornim mjestima koja omogućuju svakojaka tumačenja. Upravo stoga mnogošto nije isključivo historiografsko pitanje nego prvenstveno (i ponajviše) filološko. Jedna od takvih nedoumica tiče se etnonima *Guduscani*, koji se imenski razrješuje kao Guduskani odnosno Guduščani, a uvriježeno povezuje s horonimom Gacka i stoga poistovjećuje s Gačanima. Ova je rasprava poglavito zamišljena kao pregled problematike, uz mogućnost da se iznesu i nove pretpostavke.

GUDUSKANI/GUDUŠČANI U VRELIMA

Guduskani/Guduščani spominju se samo i isključivo u dvama franačkim izvorima iz prve polovine 9. stoljeća. Prvo vrelo su *Godišnjaci Franačkog Kraljevstva* ili *Annales regni Francorum* (ARF), gdje su navedeni tri puta u obliku *Guduscani*: po jedanput u genitivu (1), ablativu (2) odnosno nominativu (3). Drugi izvor je *Život cara Ludovika* ili *Vita Hludowici imperatoris* (VHI) nepoznatog spisatelja označenog kao Astronom (*Astronomus*), u kojem se spomenuti etnonim pojavljuje u obliku *Goduscani*, i to u genitivu, na dva mjesta (4, 5). Ta neznatna razlika u obliku *Guduscani* / *Goduscani* lako se može objasniti – u rukopisima slovo „u“ i „o“ sličje, pa je ta nepodudarnost zacijelo plod prepisivačeve omaške.

Rečenično okruženje u kojem se etnonim nalazi u referentnim izdanjima obaju navedenih vrela izgleda ovako:

1. *Erant ibi [sc. in Heristallio] et aliarum nationum legati, Abodritorum videlicet ac Bornae, ducis Guduscanorum,¹ et Timocianorum, qui nuper a Bulgarorum societate desciverant et ad nostros fines se contulerant, simul et Liudewiti, ducis Pannoniae inferioris, qui res novas moliens Cadolatum comitem et marcae Foroiuliensis praefectum crudelitatis atque insolentiae accusare conabatur* (ARF, a. 818 [p. 149]).

Prijevod: „Bijahu ondje (u Herstalu) poslanici i drugih naroda, Abodrita (Bodriča) naime, i Borne, vojvode (kneza) Guduskana (Guduščana), te Timočana koji su se nedavno odmetnuli od saveza s Bugarima i primaknuli se našim granicama, kao i Ljudevita, vojvode (kneza) Donje Panonije, koji je, snujući prevrat, kušao grofa Kadolaha, načelnika Forojuljske (Furlanske) marke, optužiti za okrutnost i bahatost“.

2. *Borna vero dux Dalmatiae cum magnis copiis ad Colapium fluvium Liudewito ad se venienti occurens in prima congressione a Guduscanis deseritur; auxilio tamen praetorianorum suorum protectus evasit* (ARF, a. 819 [p. 151]).

Prijevod: „Vojvoda (knez) Dalmacije Borna je pak s velikim snagama navalio na rijeci Kupi na Ljudevita koji mu je dolazio ususret, ali su ga u prvome srazu napustili Guduskani (Guduščani); međutim, izmakao je zaštićen s pomoću svojih pretorijanaca (oružane pratnje)“.

3. *Guduscani domum regressi iterum a Borna subiguntur* (ARF, a. 819 [p. 151]).

Prijevod: „Guduskane (Guduščane) koji su se vratili kući Borna je iznova podvlastio“.

4. *Praeterea aliarum aderant* (sc. in palatio Heristallio) *missi nationum, Abodritorum videlicet et Goduscanorum et Timotianorum, qui Bulgarorum societate relicta nostris se nuper sociaverant* (VHI, c. 31 [p. 388, 11-13]).

Prijevod: „Osim toga, bili su ondje (u palači u Herstallu) poslanici drugih naroda, Abodrita (Bodriča) naime, i Goduskana (Goduščana) i Timočana koji su se, napustivši savez s Bugarima, nedavno pridružili našima“.

5. *Sed Borna, Goduscanorum perfidia an timore desertus incertum, suorum tamen iutus auxilio domestico discrimen imminens tutus evasit, sed et desertores suos postea subegit* (VHI, c. 31 [p. 394, 14-17]).

Prijevod: „No Borna, napušten uslijed, ne zna se, vjerolomstva ili straha Goduskana (Goduščana), ipak je, poduprt s pomoću kućne pratnje, zaštićen izbjegao prijeteću pogibao, ali je poslije i podvlastio one koji su ga napustili“.

Etnonim *Guduscani/Goduscani* upućivao bi, s obzirom na latinski pridjevski sufiks *-anus*, na podrijetlo od naziva oblasti i slagao se s uobičajenom slavenskom tvorbom imena naroda prema predjelu koji nastanjuje.

GACKA

Smatra se da je oblast koju su naseljavali Guduskani/Guduščani i od koje su uzeli ime ista ona koju bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet (905.–959.) u glasovitom pismu *O upravljanju Carstvom* (*De administrando imperio*, DAI) ili, kako glasi prijevod grčkoga naslova, *Za mog sina Romana*, navodi kao županiju u Hrvatskoj u 10. stoljeću zvanu *Gützēkā* (DAI, c. 30 [CSHB 18, 145, 10; CFHB 1, 144, 94]) odnosno *Gützēšká*.² I jedno i drugo s obzirom na grčki *eta* treba čitati kao „*Gucika*“ tj. „*Guciska*“. Latinsko je razrješenje grčkog naziva prvi ponudio Anselmo Banduri (1675.–1743.) kao *Gutzeca*.³ Od novog kritičkog izdanja Konstantinova spisa, koji je priredio Gyula Moravcsik (Budimpešta, 1949.; popravljeno izdanje, Washington 1967.), uzima se da je ispravniji oblik *Goutziska*⁴ odnosno *Gutzisca*.⁵ Opće je mišljenje da horonim *Gützēkāl Gützēšká* odgovara Gackoj, koja se u kasnijim srednjovje-

2 Usp. Bekker 1840, 145; Moravcsik 1967, 144.

3 Banduri 1840, 146. Trogirani Ivan Lučić (1604.–1679.) u djelu *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske* donosi pak grafiju *Gouzecha* (Lučić 1986, 308, 36).

4 Jenkins 1962, 121, 1967, 145.

5 Kurze 1895, 149.

kovnim ispravama, ovisno o načinu pisanja i rukopisnim inačicama, pojavljuje u više oblika: *Gezca, terra Gazke, Guechke, Guechka, Ganzlo, Gazecha, Gecke, Gezege, Geczke, Ghecza, Gacche, Gazke, Besche, Gascha, Gaczka*.⁶

Filolozi su odavno ponudili svoja tumačenja podrijetla horonima Gacka. Prema Petru Skoku, što prihvaća i Radoslav Katičić,⁷ u osnovi je praslavenski korijen **gɔd-*, srodan staropruskoj riječi *gude* u značenju šuma. Horonimu *Gɔdbska* odgovaraju poljski toponimi *Gdańsk, Gdynia (Gdynia), Gdowo, Giecz* (od *Giedcza* preko *Gdecz*) te hrvatski *Dinjiška* (od **Gdinjiška*) na Pagu i *Gdinj* na Hvaru. Značenje *Gɔdbska župa* glasilo bi, dakle, „šumska župa“ ili „župa šumske rijeke“, prema *Gɔdbska rěka* (ako je oblast nazvana po rijeci). Stoga su *Gɔdbsčane* stanovnici navedene oblasti ili žitelji koji žive uz istoimenu rijeku.⁸ Skok je zapazio i jezično srodan toponim Gacko u Hercegovini, gdje zbog geografskih obilježja (krševitosti) šuma nije bilo u izobilju, pa je ostavio otvorenom i mogućnost da bi samo ime moglo voditi porijeklo od praslavenskog **gadb* (< *gudb-l** *guedh-*), zmija, ili **gaty*, jaz, dubina, brana. Tu drugu mogućnost nedavno je aktualizirao Petar Šimunović.⁹

Usamljeno je mišljenje Branimira Gušića da je ime Gacke avarskog podrijetla i da je izvedeno iz etnonima Guz (Gušić) te da je *Gützekā* Konstantina Porfirogeneta zapravo Guska odnosno župa plemena Gušića.¹⁰ Gušić je to uklopio i u pretpostavku o avarskoj vlasti na prostoru između Velebita i Plješivice, koju da su okončali Hrvati.

Drugi su pak pretpostavljali da bi horonim Gacka mogao nastati prema toponimu. U novije vrijeme to je zaključio Mijo N. Čurić, koji drži da je riječ o (dosad neidentificiranom) utvrđenom mjestu (gradu) Gati u blizini Otočca južno od Poduma.¹¹ Prethodno je Svetislav M. Prvanović zamišljao rimski grad *Guduscum* koji da je dobio ime po rimsko-bizantskom vojskovođi Guduisu s kraja 6. i početka 7. stoljeća i nekoć stajao nedaleko od današnjeg Kučeva, na ušću rječice Kučajne u rijeku Peku u istočnoj Srbiji.¹² U tome zapravo nije bio nimalo originalan jer je vrlo slič-

6 Popis vidi kod Kranjčević 1998, 134-136, 152.

7 Skok 1971, 541-542, s. v. *Gacka*; Katičić 1986, 85, 1989, 306, bilj. 27. Takoder i Hauptmann 1935, 347.

8 Posljednje, na primjer, misli i slovenski povjesničar Peter Štih: *Guduskani ali Gačani ob reki Gacki v Liki* (Štih s. a. 43).

9 Šimunović 1993, 8.

10 Gušić 1973, 20-21.

11 Čurić 1991, 81.

12 Prvanović 1957, 304. Za kritiku usp. N. Klaić 1957, 258-259.

no i „otac hrvatske historiografije“, Ivan Lučić, pribilježio stanovito selo „Guduska“ (*vicus Gudusca*) smješteno kod rijeke „Mlavne“ (*flumen Mlauna*), istočne pritoke Morave, koje bi tobože čuvalo spomen na Guduskane.¹³ „Guduska“ bi po svoj prilici bilo Kučevo, a „Mlavna“ podsjeća na ime rijeke Mlave u sjeveroistočnoj Srbiji, no ona je pritoka Dunava. Ipak, izvire u Kučajskim planinama, pa je vjerojatno odatle Lučićeva zabuna s imenom. Rijeka „Mlavna“, koju je i na svoju kartu broj četiri (*Dalmatia post Imperii declinationem in Croatiam Serviam et Dalmatiam ipsam distincta*) ucrtao kao pritoku Morave, bila bi možda Rešava.¹⁴ Potom je u 18. stoljeću i znameniti francuski geograf Jean Baptiste Bourguignon d’Anville (1697.–1782.) povezo Guduskane/Guduščane s planinom Kučajem.¹⁵

ODAKLE SU GUDUSKANI/GUDUŠČANI?

Različite teorije bile su iznesene i u vezi s izvornim smještajem Guduskana/Guduščana. Ivan Lučić je njih i Timočane lokalizirao u Gornju (Prvu) Meziju tj. današnju Srbiju, ustvrdivši da su se pod svojim knezom Bornom odcijepili od Bugara i zajedno s Abodritima (Bodričima) prešli k Francima.¹⁶ Na istom je tragu već zaključivao francuski povjesničar Bernard de Girard (1535.–1610.) potkraj 16. stoljeća u svojoj *Povijesti Francuske*.¹⁷ Ta postavka počiva isključivo na drugačijem čitanju predmetne rečenice iz ARF, a. 818 odnosno da (u izvornom rukopisu nema zarez) rečenica *ac Bornae ducis Guduscanorum et Timocianorum qui nuper a Bulgarorum societate desciverant et ad nostros fines se contulerant* čini jedinstven semantički sklop, što bi naizgled značilo da je Borna bio knez i Guduskana/Guduščana i Timočana.¹⁸ To je preuzeo i Pavel Josef Šafárik, koji je Guduskane/Guduščane smještao kod Kučeva odnosno Kučajeva podno planine južno od

13 Lučić 1986, 334. Ovo mišljenje u prvoj polovini 19. stoljeća ponavljaju Leber – Salgues – Cohen 1826, 370.

14 Vidi zasebne kartografske priloge u izdanju Lučić 1986.

15 Anville 1761, 443. Vidi i Kanitz 1904, 238.

16 Lučić 1986, 334. Da su Guduskani/Guduščani izvorno obitavali u današnjoj Srbiji zaključuju, na primjer, i Gebhardi 1782, 44–45 (uz Mlavu i Moravu); Czikan 1819, 68 (uz Moravu); Leber – Salgues – Cohen 1826, 370 (u okolici Niša, na rijeci Mlavi).

17 Girard 1585, 304.

18 U novije je vrijeme Mladen Ančić (1997, 8) u cijelosti odvojio sklop *ac Bornae ducis* od *Guduscanorum et Timocianorum*, ustvrdivši kako Bornoj tituli nije bila pridijeljena ni teritorijalna ni gentilna oznaka, no njegovi argumenti nisu dostatno uvjerljivi.

Braničeva.¹⁹ Istodobno je poistovjećivao Konstantinovu *Gützeke* s Gackim poljem odnosno rijekama Gackom i Gašticom.²⁰ Na Šafárika se nadovezao Josef Marquart, koji je u djelu arapskoga geografa i povjesnika al-Masudija iz 9./10. stoljeća uočio etnonim *Khušanin*, zaključivši da bi zapravo trebao glasiti *Guššanin* (**Gučbcanin* odnosno **Gučicanin*) i ustvrdivši da on čini zatvorenu skupinu s etnonimom *Braničābin*, to jest Braničevcima te da se glasovno može povezati s Guduskanima/Guduščanima iz ARF-a.²¹

U daljnjem je razvoju uklopljen u umovanje i tobožnji rimski grad *Guduscum* kod današnjeg Kučeva.²² Poslije je tu navodnu vezu između Guduskana/Guduščana i grada *Guduscuma* pokušao utemeljiti Prvanović, zaključivši da je Borna doista bio knez Guduskana/Guduščana i Timočana, pri čemu se pozvao na gore istaknuto čitanje odnosne rečenice iz ARF-a, dakle ispuštanje zarez a poslije *Guduscanorum*, a prije *et*.²³ No, još su Kaspar Zeuss i Ernst Dümmler, što je potom prihvatio i Marquart, bjelodano pokazali da se genitiv *Timicianorum* odnosi na *legati*, a ne na *Bornae*.²⁴ Doduše, na mišljenje istovjetno Prvanovićevu može se i danas naići, recimo u članku Vitorija Perija „La cristianizzazione delle etnie slave (secoli VII-XI)“, u kojem stoji da je Borna bio vođa Guduskana/Guduščana i Timočana te da je s njima naseljen u Dalmaciji, nakon što su ti narodi prešli Francima.²⁵ I Tibor Živković smatra Bornu knezom Guduskana/Guduščana i Timočana, iako ni ne pokušava objasniti kako se odjednom Borna našao u Dalmaciji (Prvanović je njihovu tobožnju raseobu povezao s ustankom donjopanonskog kneza Ljudevita, pa bi se Borna s Guduskanima/Guduščanima na koncu nekako našao u Dalmaciji, a Timočani bi zaostali jer da su se Borni bili pridružili samo privremeno, zbog nevolja s Bugarima).²⁶

19 Šafárik 1844, 210, 1863, 223-224.

20 Šafárik 1844, 295, 1863, 296.

21 Marquart 1903, 140-142.

22 Karić 1887, 861. Također i Waldkampf 1897, 179.

23 Tezu spominje i Ferjančić 1959, 34, bilj. 106, ali se spretno ne određuje s njom u vezi. No, već sama činjenica što ju je naveo ukazivala bi da joj je bio sklon, pretvorivši Guduskane/Guduščane u istočnosrpsko pleme.

24 Zeuss 1837, 614; Dümmler 1856, 388, br. 3; Marquart 1903, 141. Također i Katičić 1989, 305-306, bilj. 26, koji utemeljeno ističe da se Timočani pojavljuju i neovisno o Guduskanima/Guduščanima (ARF a. 819).

25 Peri 2000, 98.

26 Živković 2002, 352; Prvanović 1957, 306.

Još jedno samovoljno umovanje srodno Prvanovićevu potječe iz 19. stoljeća. Njemački povjesničar Josef Baptist von Weiß (1820.–1899.) zabilježio je u četvrtom svesku svoje 22-sveščane *Weltgeschichte* da se etnonim Guduskani, koji da imenski stoji u vezi s *god – bonus – gut* (dobar), odnosi na mjesto Gotschee (slovenski Kočevje), „eine deutsche Insel im slawischen Gebiet in Krain“ („njemački otok u slavenskom području u Kranjskoj“), da ih Grci zovu *Gutseski* i da su vjerojatno potomci gornjonjemačkih Vandala.²⁷

Mnogo utemeljenije povezivanje Guduskana/Guduščana s Konstantinovom *Gützēkāl/Gützēškā* također ima podulju tradiciju. Među prvima su to učinili Ernst Dümmler i Karl von Czoernig,²⁸ a od Franje Račkog je to povezivanje ušlo u hrvatsku historiografiju, pa su Guduskani/Guduščani identificirani kao Gačani.²⁹ Doduše, onedavno je bilo pokušaja da se ukloni znak jednakosti među njima. Tako je Đorđe N. Janković zasebno naveo Guduščane³⁰ i Gačane, od kojih su prvi po njemu vjerojatno gospodarili u današnjoj Lici, a drugi bili zasebno srpsko pleme podčinjeno Francima.³¹ Nadalje, dok je Borna držao Liburniju (Liku), Hrvatima u primorju bi kao knez, kako misli Janković, vladao Bornin ujak Ljudemisl (ARF, a. 823 [p. 161]).

Svoju povijest ima i postavka koja je nedavno ponovno oživljena i razrađena u radovima Ivana Mužića i Luje Margetića, a riječ je o povezivanju Guduskana/Guduščana s Gotima.³² Prvi ju je bio iznio slovenski književni povjesničar i teoretičar Jakob Kelemina. On je u korijenu imena Guduskana i Gacke vidio riječi **gǫtǫ* (imenica) i **gǫtǫskǫ* (pridjev), koje bi označivale slavenske oblike za pojam „Got“ odnosno „gotski“.³³ Na temelju toga izgra-

27 Weiß 1890, 155, 157. Za odbacivanje takve teze usp. Krones 1878, 343; Erker 2004, 10. Također i S. R. 1876, 310-311.

28 Dümmler 1856, 38, bilj. 3; Czoernig 1857, 30, bilj. 3 (doduše, Bornu naziva knezom i Guduskana/Guduščana i Timočana, ibidem, 34).

29 Rački 1877, 320. Usp. Smičiklas 1882, 172; V. Klaić 1899, 45; Šišić 1925, 310, bilj. 25 (Šišić je u jednom ranijem radu, 1914, 31, bilj. 2, pokušao Guduskane/Guduščane odvojiti od Borne i pridijeliti Timočanima, ali je od toga potom prešutno odustao). I Jireček 1876, 119, bilj. 9 je držao da su Guduskani/Guduščani, podvrgnuti dalmatinskom knezu, živjeli blizu Jadrana, možda kod Gacke.

30 Oblik „Guduščani“ ima i Antoljak 1967, *passim*.

31 Janković 1998, 144.

32 Margetić 2004, 94-96; Isti 2005, 59-60, bilj. 70; Mužić 1996, 76, 323; Isti 2004 (2006), 45-46.

33 Kelemina 1932, 121, 1939, 16.

dio je hipotezu da se na prostoru Liburnije zadržao snažan gotski etnički element i da je ondje morala postojati naseobina **Gotiscum* ili **Gotisca*, koja da je onda dala naziv oblasti, pa su po njoj ime dobili Guduskani-Goduskani, čiji domaći (slavenski) imenski oblici glase Gačanin, Gatačanin i Gatanac (pridjev gatanski, gatački). Dodatnu potkrjepu pokušao je Kelemina pronaći u tzv. *Barskom rodoslovu* odnosno *Ljetopisu popa Dukljanina*, u kojem se mnogo raspreda o Gotima u Dalmaciji. Međutim, slavenska tvorba na *-jane*, što se ogleda u obliku Guduskani/Guduščani, razvidno upućuje na ime stanovnika i da etnik valja izvesti iz naziva župe, a ne obratno, dakle, da bi oblast (Gacka) dobila naziv po Gotima.³⁴

Naposlijetku, sasvim nedavno je u vezi s identifikacijom Guduskana/Guduščana inovativan prijedlog iznio Damir Karbić. Prema njemu, trebalo bi ih shvatiti kao stanovnike oko rječice Guduče to jest područja Bribira.³⁵ Tu pretpostavku Karbić osnažuje činjenicom da je Bribir bio mjesto nadasve pogodno za sjedište vladara i zbog blizine mora i postojećih građevina, i zbog rimske tradicije (Varvarija), a da je prostor Gacke u 9. stoljeću bio slabije naseljen i nedovoljno urbaniziran. To bi se, prema Karbiću, slagalo i s vladarskim naslovom koji vrela pridaju Borni, *dux Dalmatiae et Liburniae*, jer je antička Liburnija u jadranskom priobalju na jug sezala sve do Krke, a kontinentalna Gacka ne bi ulazila u taj pojam. No, postoje i utemeljena mišljenja da je pokrajina Liburnija također obuhvaćala prostor Like,³⁶ a pored toga bi filološki glas „u“ u riječi *Guduča* podrazumijevao diftong u praslavenskom obliku, pa ni latinska vrela ne bi etnonim tada prenijela kao *Guduscani/Goduscani*.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Bogatstvo hipoteza i raznovrsnih mišljenja u vezi s etnonimom Guduskani/Guduščani i horonimom *Gützëkäl/Gützëšká* iznesenih u historiografiji i filologiji zorno pokazuje zmršenost problematike, zbog čega se svako trajno rješenje opravdano čini daleko izvan dohvata. Doduše, sa stanovitom se sigurnošću može uzeti da je slavensko (hrvatsko) ime za *Gützëkäl/Gützëšká* Konstantina Porfirogeneta uistinu bilo Gacka (Gadska), ali se ne doima nužnim Guduskane/Guduščane iz 9. stoljeća, koji bi prema njoj

34 Katičić 1986, 85, 1989, 27.

35 Karbić 2007, 12-13.

36 Medini 1980, 395.

dobili ime, svesti u teritorijalnom smislu na Gacku iz 10. stoljeća, a ponajmanje na današnje Gacko polje. Naime, ako je suditi po franačkim vrelima, sama činjenica da se Borna najprije naziva vojvodom odnosno knezom (*dux*) Guduskana/Guduščana upućuje na pretpostavku da su oni mogli biti osnova njegove vlasti i da su živjeli na mnogo većem prostoru.³⁷ Povezujući to s tumačenjem Damira Karbića, moglo bi se čak pomišljati i na područje od Bribira pa sve do Gacke, što bi uistinu obuhvaćalo priobalno područje kasnoantičke Liburnije. Stoga su Franci mogli lako Bornu pretvoriti u kneza Dalmacije i Liburnije jer je to odgovaralo i njihovu administrativnom viđenju toga prostora s osloncem na antičke prilike i napose buđenju starinarskog zanimanja u vrijeme karolinške renesanse, upravo kada i nastaju spomenuti franački povijesni zapisi. Bornino je sjedište doista moglo biti u Bribiru, kako misli Damir Karbić, ali možda tek nakon što se zahvaljujući franačkoj podršci njegova vlast proširila priobaljem stare rimske Dalmacije. Moguće je da je i otpadništvo Guduskana/Guduščana bilo potaknuto time što se njihov knez iz središnjega dijela njihove oblasti preselio na njezin rub, vjerojatno kako bi, po nalogu franačkih vlastodržaca, bio što bliže glavnini bizantskog područja u Dalmaciji. Čini se da je Bornin vladarski naslov sve do 819. godine glasio vojvoda (knez) Guduskana/Guduščana, a da je njegovo označivanje knezom Dalmacije i Liburnije moglo biti neposredna posljedica ustanka donjopanonskog kneza Ljudevita jer su pred opasnošću koja je zaprijetila Franci tako smjerali ojačati integraciju Bornine oblasti bez obzira na različite slavenske identitetske skupine koje su ondje postojale, među njima nedvojbeno i Hrvati.³⁸ Ili je možda

37 S druge strane, Budak 2008, 232 misli da su Guduskani/Guduščani bili manja skupina u granicama kasnije Hrvatske i da se spominju u franačkim vrelima jer je njihovo odmetnuće moglo ugroziti franačkog vazala Bornu. Slično Ančić 1997, 10, 2000, 83 nije Bornu smatrao gentilnim knezom Guduskana/Gačana, nego je isticao da ih je on naknadno pokorio, proširivši svoju vlast i na njihovo područje. Mnogo je vjerojatnije međutim da se na franačkom dvoru pojavljuju poslanici Borne upravo kao vojvode (kneza) Guduskana/Guduščana, što bi prije govorilo u prilog njihove važnosti unutar Bornina vladavinskog područja. Tako i Krznarić 2003, 56 naziva Gačane brojnim i snažnim narodom.

38 Posavec 1996, 25 drži da su Franci oko 804. godine uzdignuli Bornu na hrvatsko kneževsko prijestolje, u sklopu franačko-bizantskog sukoba. Godina i okolnosti su prihvatljivi, ali ne i označivanje Borne kao „kneza Hrvata“ u strogom smislu, jer ostaje upitno zašto ga franačka vrela onda tako ne opisuju. Opravdanije je smatrati da je Borna postao franački čovjek kao knez Guduskana/Guduščana, a da se uz franačku potporu postupno nametnuo i drugim slavenskim skupinama, što je na koncu rezultiralo i njegovim uzdizanjem za kneza Dalmacije i Liburnije, bez vezanosti za određeni etnik.

naslov bio nagrada za Borninu odanost jer se time snažnije naglašavala njegova pripadnost franačkom sustavu vlasti, koji je utemeljenje tražio u rimskim carskim tradicijama (tako se i Ljudevit, vođa južnopanonskih Slavena, naziva u franačkim izvorima isključivo knezom Donje Panonije). Tako je Borna prestao definitivno biti puki gentilni knez.

Što se tiče samoga jezičnoga podrijetla imena *Gūtzēkāl/Gūtzēská* i Guduskani/Guduščani, prihvaćajući praslavensku etimologiju, nije prihvatljiva pretpostavka o gotskom podrijetlu jer nazočnost Gota na prostoru Liburnije i općenito Dalmacije nije bila toliko dominantna da bi opravdala takvu poveznicu, a pogotovo da bi pojam o tomu opstao još nekoliko stoljeća od sloma gotske države u Italiji u 6. stoljeću. Napokon, zašto bi upravo šire područje Gacke bilo toliko važno Gotima da ih se toliko mnogo ondje naselilo kad je središte oblasti bila Salona i njihovi su pokušaji u ratu s Istočnim Rimljanima (Bizantincima) išli upravo za time da taj urbanizirani prostor preotmu? Mogu se slobodno odbaciti i spekulacije o postojanju naselja *Guduscum*, *Gata* odnosno *Gotiscum* ili *Gotisca*, koje da bi dalo naziv župi Gackoj, jer o njemu nema nikakva traga ni u povijesnim ni u arheološkim vrelima. Ne može se prihvatiti ni prastaro mišljenje da bi Guduskani/Guduščani zapravo potjecali s prostora današnje Srbije i Francima se priključili zajedno s Timočanima, jer su argumenti za takav zaključak proizvoljni i neutemeljni. S druge strane, ima li se na umu svjedočanstvo arapskoga geografa al-Masudija,³⁹ ne bi bilo nevjerojatno da je i u Srbiji bio kakav slavenski narod istoga ili sličnog imena, jer se iz vrela zna da su postojali Abodriti (Bodriči) i na sjeveru u Polabliju i na jugu uz Dunav, Sorabi i na sjeveru u Polabliju i na jugu u Dalmaciji (misli se antička pokrajina) te Moravljani i sjeverno od srednjeg Dunava i u Srbiji, uz istoimene rijeke u oba slučaja.⁴⁰ Kako god, Bornini Guduskani/Guduščani svakako nisu oni s područja današnje Srbije.

Na koncu, čini se da bi bilo moguće izvesti oprezan zaključak kako je područje koje su nekoć obuhvaćali Guduskani/Guduščani bilo mnogo veće nego što se obično smatra i da su oni bili jedan od važnih čimbenika na Borninu vladavinskom području, jer je on svoju karijeru, koliko se može prosuditi, započeo kao njihov gentilni knez. Odmetništvo je Guduskana/Guduščana, kako svjedoče

39 Usp. Wieber 1980, 228.

40 Za neke primjere „podvojenosti“ slavenskih etničkih skupina vidi Ančić 2000, 75-76. Napokon, postojale su do 10. stoljeća i dvije odjelite hrvatske etničko-identitetske zajednice, jedna u tzv. Bijeloj Hrvatskoj u današnjoj istočnoj Češkoj i južnoj Poljskoj, a druga u Dalmaciji (ibidem, 78).

franačka vrela, bitno oslabilo Borninu poziciju i on je svoj položaj uspio ojačati tek kad ih je opet podvrgnuo svojoj vlasti, može se pretpostaviti uz svesrdnu franačku pomoć. Možda ne bi bilo pretjerano zaključiti da je poslije pokoravanja Guduskana/Guduščana uslijedilo razlamanje njihova područja na manje cjeline, od kojih je jednu Konstantin Porfirogenet zabilježio u 10. stoljeću kao župu Gacku. Napokon, moguće je i kako je njihov slom pospješio stanjanje nove identitetske zajednice, u koju su nesumnjivo i oni ugradili svoj etnički supstrat, poznate pod hrvatskim imenom.

BIBLIOGRAFIJA

Pokrate

- AHIg: *Anuario de historia de la Iglesia*
ARF: *Annales regni Francorum*
CFHB: *Corpus fontium historiae Byzantinae*
CSHB: *Corpus scriptorum historiae Byzantinae*
ČZN: *Časopis za zgodovino in narodopisje*
DAI: *De administrando imperio*
DOT: *Dumbarton Oaks texts*
GO: *Grad Otočac*
GS: *Germanoslavica*
GZ: *Godišen zbornik*
HAM: *Hortus artium medievalium*
HZ: *Historijski zbornik*
MAR: *Mémoires de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres*
MGH SRG: *Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*
RJAZU: *Radovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*
SHP: *Starohrvatska prosvjeta*
SKAW, Phil.-Hist. Cl.: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe*
VHI: *Vita Hludowici imperatoris*
WI: *Die Welt des Islams*

Izvori

- Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi.* Izd. G. H. Pertz, prir. F. Kurze [MGH SRG 6]. Hannover 1895.

De administrando imperio, u: *Constantinus Porphyrogenitus, De thematibus et De administrando imperio, accedit Hieroclis Synecdemus cum Bandurii et Wesselingii comentariis*. Sv. III. Prir. I. Bekker [CSHB 18]. Bonn 1840., 65-270; *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio*. Izd. Gy. Moravcsik, engl. prijevod R. J. H. Jenkins [CFHB 1, DOT 1]. Washington 1967., ²1985.

Vita Hludowici imperatoris, u: *Thegan, Die Taten Kaiser Ludwigs (Gesta Hludowici imperatoris)*. *Astronomus, Das Leben Kaiser Ludwigs (Vita Hludowici imperatoris)*. Prir. i prev. E. Tremp [MGH SSRG 64]. Hannover 1995., 279-555.

Literatura

Ančić, M. 1997. From Carolingian official to Croatian ruler – the Croats and the Carolingian Empire in the first half of the ninth century, *HAM* 3, 7-12.

Ančić, M. 2000. U osvit novog doba. Karolinško carstvo i njegov jugoistočni obod, u: A. Milošević (ur.), *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela*, Split, 70-103.

Antoljak, S. 1967. Da li bi se još nešto moglo reći o hrvatskim knezovima Borni i Ljudevitu Posavskom, *GZ* 19, 129-139.

Banduri, A. 1840. *Interpretatio Latina*, u: *Constantinus Porphyrogenitus, De thematibus et De administrando imperio, accedit Hieroclis Synecdemus cum Bandurii et Wesselingii comentariis*, vol. III, prir. I. Bekker [CSHB 18]. Bonn, 65-270.

Bekker, I. 1840. *Apparatus criticus*, u: *Constantinus Porphyrogenitus, De thematibus et De administrando imperio, accedit Hieroclis Synecdemus cum Bandurii et Wesselingii comentariis*, vol. III, prir. I. Bekker [CSHB 18]. Bonn, 65-270.

Budak, N. 2008. Identities in Early Medieval Dalmatia (Seventh-Eleventh Centuries), u: I. H. Garipzanov – P. Geary – P. Urbańczyk, *Franks, Northmen, and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe* [Cursus mundi 5]. Turnhout, 223-241.

Czikann, J. J. H. (ur.). 1819. *Vaterländische Beiträge historischen Inhalts*. Brno (Brünn).

Czoernig, K. von. 1857. *Etnographie der Österreichischen Monarchie* II. Beč.

Čurić, M. N. 1991. *Staroiransko podrijetlo Hrvata*. Zagreb.

d'Anville, J. B. B. 1761. Mémoire sur les villes de Taurunum & de Singidunum, & sur d'autres lieux déterminés par leur situation sur des voies Romaines, dans la Pannonie inférieure & dans la Mosie, *MAR* 28, 410-443.

Dümmler, F. 1856. *Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien (549-928.)*, Beč 1856. (poseban otisak iz *SKAW, Phil.-Hist. Cl.* 20, Beč, 353-430).

- Erker, J. 2004. *Die Geschichte der Pfarre Mösel* [Gottscheer Kalender Jahrgänge 1927-1930], nova, elektronička edicija 2004., dostupno na <http://www.uni-klu.ac.at/hleustik/gottschee/orte/moesel/pdf/gesch-pfarre-moesel.pdf> (pristup 27. kolovoza 2010.).
- Ferjančić, B. 1959. *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije II*, prijevod i komentar B. Ferjančić [Posebna izdanja SANU-a 323; Vizantološki institut 7]. Beograd (fototip-sko izdanje, Beograd 2007.).
- Garipzanov, I. H. – Geary, P. – Urbańczyk, P. 2008. *Franks, Northmen, and Slavs. Identities and State Formation in Early Medieval Europe* [Cursor mundi 5]. Turnhout.
- Gebhard, L. A. 1782. *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, 4. Teil, Leipzig.
- Girard, B de. 1585. *L'histoire de France*. Pariz.
- Gušić, B. 1973. Naseljenje Like do Turaka, u: *Lika u prošlosti i sadašnjosti. Materijali s naučnog skupa održanog u Plitvicama, 14., 15. i 16. novembra 1971. godine u povodu centralne proslave 30-godišnjice ustanka naroda Hrvatske u Srbu* [Historijski arhiv u Karlovcu 5]. Karlovac, 13-61.
- Hauptmann, Lj. 1935. Kroaten, Goten und Sarmaten, *GS* 3, 95-127, 315-353.
- Hoško, F. E. 2004. *Zbornik biskupa Mile Bogovića. Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije* [Teologija u Rijeci-Riječki teološki časopis]. Rijeka.
- Jenkins, R. J. H. (ur.). 1962. *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio II: Commentary*. London.
- Jenkins, R. J. H. 1967. *English Translation*, u: *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio*, prir. Gy. Moravcsik, engl. prijevod R. J. H. Jenkins [CFHB 1, DOT 1]. Washington (1985.).
- Jireček, K. 1876. *Geschichte der Bulgaren*. Prag.
- Kanitz, F. 1904. *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart I: Land und Bevölkerung* [Monographien der Balkanstaaten I. Serbien]. Leipzig.
- Karbić, D. 2007. Zlatni vijek Bribira, *HR VII/2*, 12-19.
- Karić, V. 1887. *Srbija: opis zemlje, naroda i države*. Beograd.
- Katičić, R. 1986. Filološka razmatranja uz izvore o začecima hrvatske države, *SHP* ser. III/16, 77-92.
- Katičić, R. 1989. *Die Anfänge der kroatischen Staates*, u: H. Wolfram – A. Schwarcz, *Die Bayern und ihre Nachbarn. Berichte des Symposions der Kommission für Frühmittelalterforschung 25. bis 28. Oktober 1982, Stift Zwettl, Niederrösterreich I* [Veröffentlichungen der Kommission für Frühmittelalterforschung 8]. Beč, 299-312.

- Kelemina, J. 1932. Goti na Balkanu, *ČZN* 27, 121-136.
- Kelemina, J. 1939. Popa Dukljanina „Libellus Gothorum“ (I-VII). Studija o starogermskih spominih v naši zemlji, *Etnolog* 12, 15-35.
- Klaić, N. 1957. Ocjena Prvanović 1957, *HZ* 10, 258-259.
- Klaić, V. 1899. *Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća* I. Zagreb.
- Kranjčević, M. 1998. O Gackoj (Prilog jezičnom i povijesnom istraživanju pojma pokrajine i rijeke Gacke), *GO* 4, 121-154.
- Krones, F. X. 1878. *Handbuch der Geschichte Oesterreichs von der ältesten bis neusten Zeit* IV. Berlin.
- Krznarić, M. 2003. Gačani i knez Borna, *GO* 7, 49-70.
- Kurze, F. 1895. Adnotationes, u: *Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Annales Laurisenses maiores et Einhardi*, izd. G. H. Pertz, prir. F. Kurze [MGH SRG 6]. Hannover.
- Leber, J. M. C. – Salgues, J.-B. – Cohen, J. 1826. *Collection des meilleurs dissertations notices et traités particuliers relatifs à l'histoire de France* II. Pariz.
- Lučić, I. 1986. *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske / De regno Dalmatiae et Croatiae*, prir. i prev. Bruna Kuntić-Makvić, uvodna studija i bibliografija M. Kurelac, komentar N. Budak, I. Goldstein, B. Kuntić-Makvić, M. Kurelac [Biblioteka Latina et Graeca 7]. Zagreb.
- Margetić, L. 2004. O Borni, vojvodi Gačana, u: F. E. Hoško, *Zbornik biskupa Mile Bogovića. Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije* [Teologija u Rijeci-Riječki teološki časopis]. Rijeka, 87-102.
- Margetić, L. 2005. Neka pitanja abjuracije iz 1203. godine, u: F. Šanjek (ur.), *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu. Zbornik radova*, Sarajevo – Zagreb 2005., dostupno na http://www.iis.unsa.ba/izdavacka_djelatnost/posebna_izdanja/krstjani.pdf (pristup 27. kolovoza 2010.), 27-103.
- Marquart, J. 1903. *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*. Leipzig.
- Medini, J. 1980. Provincia Liburnia, *Diadora* 9, 363-441.
- Milošević, A. (ur.). 2000. *Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela*. Split.
- Moravcsik, Gy. 1967. Apparatus criticus, u: *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio*, prir. Gy. Moravcsik, engl. prijevod R. J. H. Jenkins [CFHB 1, DOT 1]. Washington (1985.).
- Mužić, I. 1996. *Slaveni, Goti i Hrvati na teritoriju rimske provincije Dalmacije*. Split.

- Mužić, I. 2004. (2006.). *Hrvatska povijest devetoga stoljeća*, Split, dostupno na http://www.muzic-ivan.info/hrvatska_povijest_9_stoljeca.pdf (pristup 27. kolovoza 2010.).
- Peri, V. 2000. La cristianizzazione delle etnie slave (secoli VII-XI), *AHlg* 9, 85-108.
- Pertz, G. H. – Kurze, F. 1895. *Apparatus criticus*, u: *Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi*, prir. G. H. Pertz, rec. F. Kurze [MGH SRG 6]. Hannover.
- Posavec, V. 1996. Krstionica kneza Višeslava i njegovo mjesto u kronologiji hrvatskih vladara, *HZ* 49, 17-32.
- Prvanović, S. M. 1957. Ko je bio hrvatski knez Borna (Da li je poreklom iz istočne Srbije), *RJAZU* 311, 301-310.
- Rački, F. 1877. *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia* [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 7]. Zagreb.
- Skok, P. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I: A-J*, Zagreb.
- Smičiklas, T. 1882. *Poviest hrvatska*, Dio prvi. Zagreb.
- S. R. 1876. Dostavki k g. Terstenjakovima spisoma „Rusko-slovansko slovstvo“ Zora št. 7 in Kedaj so se Kočevarji na Kranjskem naselili Zora št. 14, *Zora* V/19, 309-311.
- Šafárik, P. J. 1844. *Slawische Altertümer* II. Leipzig.
- Šafárik, P. J. 1863. *Slovanské starožitnosti* [Sebrané spisy II, prir. Josef Jireček]. Prag.
- Šanjek, F. (ur.). 2005. *Fenomen „krstjani“ u srednjovjekovnoj Bosni i Humu. Zbornik radova*, Sarajevo – Zagreb 2005., dostupno na http://www.iis.unsa.ba/izdavacka_djelatnost/posebna_izdanja/krstjani.pdf (pristup 27. kolovoza 2010.).
- Šimunović, P. 1993. Jezik u Lici u vrijeme Krbavske bitke: „A Turci nalegoše na jazyk hrvatski“ [predavanje na svečanoj sjednici HAZU-a 9. rujna 1993. na obljetnicu Krbavske bitke], *Vila Velebita* 14, od 14. do 21. listopada, Zagreb, 8-9.
- Šišić, F. 1914. Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji, *VHAD* n. s. 13, 1-93.
- Šišić, F. 1925. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Zagreb (pretisak 1990.).
- Štih, P. s. a. *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do konca srednjega veka* (elektronička knjiga), dostupno na http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Stih-Slovenska_zgodovina_od_prazgodovinskih_kultur_do_konca_srednjega_veka.pdf (pristup 27. kolovoza 2010.).

- Waldkampff, A. T. von. 1897. *Serbien: Geographisch, Statistisch und Kulturgeschichtlich Dargestellt*. Leipzig².
- Weiß, J. B. von. 1890. *Weltgeschichte IV: Der Islam. Karl der Große. Gregor VII*. Graz – Leipzig³.
- Wieber, R. 1980. Al-Mas'ūdi, Bis zu den Grenzen der Erde. Auszüge aus dem „Buch der Goldwäschen“, Aus dem Arabischen übertragen und bearbeitet von Gernot Rotter. Bibliothek Arabischer Klasiker, Dritter Band, Tübingen und Basel 1978, *WI* n. s. 20, 226-228.
- Wolfram, H. – Schwarcz, A. 1989. *Die Bayern und ihre Nachbarn. Berichte des Symposions der Kommission für Frühmittelalterforschung 25. bis 28. Oktober 1982, Stift Zwettl, Niederrösterreich I* [Veröffentlichungen der Kommission für Frühmittelalterforschung 8]. Beč.
- Zeuss, K. 1837. *Die Deutschen und die Nachbarstämme*. München.
- Živković, T. 2002. *Južni Sloveni pod vizantijskom vlašću (600-1025)* [Posebna izdanja Istorijskog instituta 38]. Beograd.

SUMMARY

The Guduskani/Guduščani – Gačani: Considerations about the Ethnonym Gačani and the Chrononym Gacka in the Light of the Early Medieval Narratives and Modern Historiographic Interpretations

The paper examines the ethnonym Guduscani/ Goduscani and the chrononym Gacka, and it surveys various theories that were proposed in historiography and philology regarding the origin and meaning of these terms. Special attention is given to the analysis of two propositions, one of which has been recently newly expounded, stating that the Guduscani/Goduscani should be linked to the Goths, and the other, which is quite recent, considers that the Guduscani/Goduscani were the inhabitants around the river Guduča i.e. the people of the Bribir region. Finally, the paper offers new avenues of possible historiographic interpretations.

The multitude of hypotheses and variety of opinions on the ethnonym Guduskani/Guduščani and chrononym *Gützëkä/Gützëká* articulated to date in historical and philological writings only goes to show the complexity of the issue, due to which any permanent resolution justifiably seems beyond reach. Nonetheless, it can be stated with a

fair amount of certainty that the Slav (Croatian) name for Constantine Porphyrogenitus's *Gützēkǎ/Gützēká* was actually Gacka (Gadska), but does not necessarily imply, in the territorial sense, reducing the Goduskani/Guduščani from the 9th century, which probably acquired their name after it, to Gacka from the 10th century and least of all to present day Gacko polje. In other words, if we are to judge by Frankish sources, the very fact that Borna was first titled duke, i.e. prince (dux) of Guduskani/Guduščani indicates that they could have been the basis of his authority and could have occupied a much larger territory. Linking that to Damir Karbić's interpretation, it could even include the area from Bribir all the way to Gacka, which would in fact include the coastal region of late antiquity Liburnia. From there the Franks could have easily made Borna the Prince of Dalmatia and Liburnia since it suited their administrative perception of this region relying on conditions in antiquity and particularly the awakening of an interest in antiquity at the time of the Carolingian renaissance, precisely when Frankish historical writings came into existence. Borna's headquarters could have been in Bribir, as Damir Karbić believes, but perhaps only after his rule expanded to the coastal region of ancient Roman Dalmatia owing to Frankish support. It is possible that the defection of the Guduskani/Guduščani was instigated by the fact that their prince moved, by orders from Frankish rulers, from the central part of their region to its fringes, probably to be closer to the greater part of the Byzantine region in Dalmatia. It seems that Borna's ruling title up to 819 was duke of Guduskani/Guduščani and that his promotion to prince of Dalmatia and Liburnia could have been the direct result of the uprising of the Lower Pannonian duke Liudevit considering that in the face of danger that threatened the Franks they decided to strengthen in that way the integration of Borna's region regardless of the different Slav identity groups existing there, among them undoubtedly the Croats too. Or perhaps the title was an award for Borna's loyalty since that emphasized even more his commitment to the Frankish system of rule which was actually based on Roman imperial traditions (accordingly, Liudevit the leader of the South Pannonian Slavs is titled in Frankish sources exclusively as prince of Lower Pannonia). Thereby, Borna definitely stopped being a mere gentile duke.

As far as the linguistic origin of the name *Gützēkǎ/Gützēká* and Guduskani/Guduščani goes, accepting pre-Slav etymology, the presumption regarding the Goth origin is not acceptable since the presents of the Goths in the area of Liburnia and Dalmatia generally was not so domi-

nant as to justify this connection, and particularly that the notion would survive for so many centuries after the fall of the Goth state in Italy in the 6th century. Finally, why would precisely the broader area of Gacka be so important to the Goths to inhabit so many of their people there when Salona was the centre of the province and their war efforts with the Eastern Romans (Byzantines) were actually directed at taking over that urbanized space? Speculations on the existence of the settlement *Guduscum*, *Gata*, i.e., *Gotiscum* or *Gotisca* that would give Gacka parish a name can also be discarded since there are no indications to that effect in either historical or archaeological sources. The obsolete view that the Guduskani/Guduščani actually originated in the area of present day Serbia and joined the Franks together with the Timochani cannot be accepted since the arguments for such a conclusion are arbitrary and unfounded. On the other hand if we bear in mind the testimony of the Arab geographer al Masud, it would not be improbable that there were some Slav people in Serbia of the same or similar name given that sources tell us of the existence of the Abodrites (Bodriči) in the north, in Polablje and in the south along the Danube, the Sobars in the north in Polablje and in the south in Dalmatia (province from antiquity), as well as Moravljani both north of central Danube and in Serbia along the rivers of the same name in both cases. Whatever the case, Borna's Guduskani/Guduščani certainly were not the ones from the region of present day Serbia.

In conclusion, it could cautiously be concluded, that the Guduskani/Guduščani area was much larger than originally conceived and that it represented one of the more important factors of Borna's rule, considering that as far as we can see, he began his career as their gentile duke. According to Frankish sources the defection of the Guduskani/Guduščani weakened Borna's position considerably, and he was able to regain his status only when he brought them under his rule once again, most probably with ardent Frankish support. Perhaps it would not be over-reaching to conclude that upon conquering the Guduskani/Guduščani, their territory was divided into smaller units, one of which was recorded in the 10th century by Constantine Porphyrogenitus as the Gacka parish. Finally, it is possible that their decline brought about the development of a new identity community in which they also built in their ethnic substrate, known under the name Croats.

Key words: the Gačani – Guduskani/Goduscani, the Gacka region, prince Borna, early medieval identities, the ninth century